

COVID-19 salgını bağlamında verilerin korunması hakkı üzerine Ortak Açıklama

Alessandra Pierucci, 108 Sayılı Sözleşme Komitesi Başkanı

ve

Jean-Philippe Walter, Avrupa Konseyi Veri Koruma Komiseri

Strazburg, 30 Nisan 2020

COVID-19 salgını (daha yaygın olarak bilinen adıyla Koronavirüsü) tüm dünyada bireyler ve ülkeler için daha önce benzeri görülmemiş tehlikeler ve zorluklar teşkil etmektedir. Salgının yayılımının durdurulması ve hastalıktan etkilenmiş olanların iyileştirilmesi ihtiyacı dünya ülkelerinin ortak öncelikli bir hedefidir.

Dünya Sağlık Örgütü, diğer uluslararası kuruluşlar, hükümetler, sağlık hizmeti kuruluşları ve çalışanlarının yanı sıra işletmeler tarafından da virüsün daha da geniş bir boyutta yayılmasını önlemek, insanları kurtarmak ve toplumu korumak adına gösterilen çabalar sınırsız sayıda olup, bunlar kuvvetle desteklenmelidir.

Devletler COVID-19 salgınından kaynaklanan tehditleri ele alırken demokrasi, hukukun üstünlüğü ve özel hayatın mahremiyeti ve verilerin korunması hakkı da dâhil olmak üzere insan haklarına saygı göstermelidir.

Yeni bulaşmaların sayısını azaltmaya yönelik çabalar kapsamında devletler çoğu durumda olağanüstü hâl ilan etmek de dâhil olmak üzere sıra dışı tedbirler almak zorunda kalmışlardır. Her ne kadar bu ülkelerdeki endişe veren halk sağlığı durumu belirli rejimlerin uygulamaya konulmasını haklı gösterse de, bu sınırlı zaman aralıklarında insan haklarının uygulanması çok sayıda uluslararası (Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi) ve ulusal belgelerde de teminat altına aldığı üzere halen geçerlidir ve askıya alınamaz; sadece durumun zorunluluklarının kesin olarak gerektirdiği ölçüde ve temel hak ve özgürlüklerin özüne sadık kalarak yasa tarafından askıya alınabilir veya kısıtlanabilir.

Temel veri koruma ilkeleri ve kuralları

Veri koruma hakkı söz konusu olduğunda, öncelikle Avrupa Konseyi'nin 108 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Sözleşmesinde ve modernleştirilmiş "108+ Konvansiyonu"¹da diğer temel haklar ve ilgili kamu menfaatleri ile uyumlu ve uzlaştırılabilir olan yüksek standartlar belirlendiği dikkate alınmalıdır.

Veri korumasının hiçbir şekilde hayatları kurtarmak için bir engel teşkil edemeyeceğinin ve geçerli ilkelerin her zaman için tehlikede olan menfaatlerin dengelenmesine olanak tanıdığıнын anımsanması önemlidir.

108+ Sözleşmesi gereğince, özellikle zorlu olan durumlarda dahi veri koruma ilkelerine uyulması ve dolayısıyla verilere konu olan kimselerin kendileri ile ilgili olan kişisel verilerin işleme süreci ile bilgilendirilmesinin sağlanması; kişisel verilerin ancak gerekli olduğunda ve hedeflenen açık, belirtilmiş

¹ https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016807c65bf

ve meşru amaçlar ile orantılı olarak işlenmesi; verilerin işlenmesine başlamadan önce etki değerlendirilmesi yapılması; tasarım itibarıyla gizliliğin sağlanması ve özellikle sağlıkla ilgili veriler gibi özel kategorilerdeki verilerle ilgili olarak verilerin güvenliğini korumak adına uygun tedbirlerin alınması ve verilere konu olan bireylerin haklarını kullanma imkânı olması büyük önem teşkil etmektedir.

108+ Sözleşmesi tarafından sağlanan temel veri koruma ilkelerinden biri yasaya uygunluk ilkesidir; buna göre veri işleme ancak veriye konu olan kişinin izni üzerine veya yasal olarak meşru bir temeli olan diğer bir sebeple gerçekleştirilebilir. 108+ Sözleşmesi Açıklayıcı Raporu'nda da açık bir şekilde belirtildiği üzere, bu tür meşru temellerin bireylerin hayati çıkarları için özellikle gerekli olan ve insan hayatını tehdit eden bir salgının izlenmesi gibi kamu yararına dayalı gerekçeler ile gerçekleştirilen veri işleme faaliyetlerini kapsadığı unutulmamalıdır.

Örnek olarak, kamu sağlığı yetkililerinin sağlık çalışanlarına ait listeleri (isimler ve iletişim bilgileri) FFP2 maskelerini dağıtmakla görevli olan kuruluşlarla paylaşmaları veri koruma hakkı kapsamında engellemez. Aynı şekilde, veri koruma gereksinimlerinin anonimleştirilmiş verileri kapsamadığı vurgulanarak veri koruma hakkının epidemiyolojik izleme ile uyumsuz olduğu öne sürülemez. Dolayısıyla, kümeleştirilmiş konum bilgilerinin kısıtlama gereksinimlerini ihlal eden toplantılar konusunda uyarılar oluşturmak veya (COVID-19 pozitif kişilerin sayısı açısından) ciddi miktarda etkilenmiş alanlardan dışarı seyahat eden insanların hareketlerini belirlemek için kullanılması veri koruma gereksinimlerine aykırıdır.

Buna ek olarak, "108+ Sözleşmesi" kamu yararına ve bireylerin hayati çıkarlarına yönelik hedefleri iletme adına bazı istisna ve kısıtlamalara imkân verilmesi gerektiğini de kabul etmektedir. Ancak yine de, Sözleşmenin ilkelerine ve haklara yönelik kısıtlamalar olağanüstü hal durumlarında dahi hukukun üstünlüğünün ve temel hakların sürekli muhafaza edildiğinden emin olmak adına çok açık bir şekilde tanımlanmış gereksinimlere yönelik olmalıdır.

108+ Sözleşmesi'ne göre (bkz. Madde 11) istisnalar "Kanun tarafından öngörülen, temel hak ve özgürlüklerin özüne saygılı ve demokratik bir toplumda gerekli ve orantılı bir önlem oluşturması şartıyla" sağlanacaktır.

Kısıtlamaların uygulandığı durumlarda, bu tedbirler ancak geçici olarak ve olağanüstü halle sınırlı, açıkça belirlenmiş bir süre için getirilmelidir. Aynı zamanda, olağanüstü hal durumu kaldırıldığında kişisel veriler için tam koruma sağlanmasına yönelik belirli önlemlerin getirilmesi ve güvenceler verilmesi de çok önemlidir. Buna "normal" veri işleme rejimlerine dönüş konusunda sağlıkla ilgili veya diğer özel kategorilerdeki verileri içeren ve/veya olağanüstü hal sırasında verileri işlenen kişilerin izlenmesi, takip edilmesi ve profillerinin çıkarılması amacıyla oluşturulan veri tabanlarına özel ilgi gösterilerek somut tedbirler ve prosedürler de dâhil edilmelidir.

Bu doğrultuda veri koruma otoritelerini devlet makamları tarafından alınan tedbirleri dikkatli bir şekilde değerlendirmeye davet etmek isteriz.

Sağlıkla ilgili verilerin işlenmesi

İnsanın önceliği ve profesyonel standartların benimsenmesinin tıbbi tedavi alanında yol gösterici değerler olduğu göz önünde bulundurulduğunda, sağlıkla ilgili verilerin işlenmesinde başta özel hayatın mahremiyeti ve kişisel verilerin korunması hakkı olmak üzere bireylerin haklarına ve temel

özgürlüklerine saygı gösterilmesi taahhüt edilmelidir. Sağlıkla ilgili veriler üzerine CM/Rec(2019)2 Tavsiye Kararı² bu konuda kapsamlı yönergeler sunmaktadır. Özellikle sağlık çalışanları arasında ve sağlık sektörü ve diğer sektörler arasında veri paylaşımı üzerine hükümleri ilgili çalışanların uygulamalarına rehberlik etmektedir.

Kamunun korunabilmesi, bilgilendirilebilmesi ve uyarılabilmesi için sağlık ve devlet yetkililerinin kamu ile iletişimi bir öncelik olarak kalmaya devam etmelidir. Ancak, bu tür iletişim sırasında belirli kimselere ait hassas verilerin (sağlıkla ilgili veriler gibi) yayımlanmasından kaçınılmalıdır ve bu tür verilerin işlenmesinin ancak hassas olmayan veriler için geçerli olan tedbirleri tamamlayacak şekilde ilave teknik ve kurumsal tedbirler getirilmesi durumunda gerçekleştirilmesi tavsiye edilmektedir.

Büyük ölçekli veri işleme

Büyük Veri ve Yapay Zekâ gibi veri işleme teknikleri ve teknolojilerinin faydalarından yararlanarak çok geniş boyutta veri ve veri tabanlarının oluşturulduğu göz önüne alınırsa, veriler bu ortamlarda insan onuru ve veri koruma ilkelerine saygı gösterilerek işlenmelidir. 108 Sözleşmesi Komitesi tarafından Büyük Veri³ ve Yapay Zekâ⁴ bağlamında geliştirilen bahsi geçen rehberlik belgeleri, geliştiricilerin yanı sıra hükümetler için de bu veri işleme faaliyetlerinin bireylere veya belirli gruplara karşı ayrımcılık gibi bilinçli suistimal veya kasıtsız olumsuz sonuçlara karşı koruma sağlayacak bir şekilde işlenmesi konusunda yararlı araçlar olabilir.

Çözümlerlerin veya YZ (yapay zekâ) çözümlerinin şeffaflığı ve “açıklanabilirliği”, ihtiyatlı bir yaklaşım ve risk yönetim stratejileri (anonimleştirilmiş veri durumunda yeniden kimlik belirleme riski dâhil olmak üzere), veri kalitesi ve minimizasyonu konularına odaklanması ve insan gözetiminin rolü COVID-19 ile mücadeleye yönelik yenilikçi çözümlerin geliştirilmesi sırasında dikkate alınması gereken kilit noktalardan bazılarıdır.

İşverenler tarafından veri işleme

İşverenler kamu ve çalışanlarının sağlığını koruyarak işletmelerini veya faaliyetlerini sürdürmek konusunda zorluk yaşamakta ve çoğu zaman çalışanlarının evden çalışmasına yönelmektedir. Ancak bu uygulama hiçbir şekilde video gibi yöntemlerle çalışanların izlenmesine yol açmamalı; iş ve çalışma koşullarını düzenlerken müdahaleci olmayan yöntemler düşünülmelidir.

Mevcut durumda, işverenler normalde işlemedikleri (sağlıkla ilgili veriler vb.) kişisel veya hassas verileri işlemek zorunda kalabilirler; dolayısıyla bunu yaparken gereklilik, orantılılık ve hesap verebilirlik ilkelerine saygı göstermeli, ve Çalışma Bağlamında Kişisel Verilerin İşlenmesi üzerine CM/Rec(2015)5 Tavsiye Kararı'nda⁵ detaylarıyla açıklandığı olduğu üzere, bu tür veri işlemenin çalışanlarının başta özel hayatın mahremiyeti hakkı olmak üzere haklarına ve temel özgürlüklerine yönelik teşkil edebileceği tüm risklerin asgari seviyeye indirilmesi için tasarlanan ilkeleri rehber olarak kullanılmalıdır. İşverenlerin özellikle dikkat etmesi gereken bir diğer husus ise kişisel verilerin potansiyel olarak maruz kalmış veya yüksek risk altında olan çalışanları belirleyecek kadar gerekenin ötesinde işlenmemesidir.

² https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=090000168093b26e

³ <https://rm.coe.int/t-pd-2017-1-bigdataguidelines-en/16806f06d0>

⁴ <https://rm.coe.int/guidelines-on-artificial-intelligence-and-data-protection/168091f9d8>

⁵ https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805c3f7a

Eğer işverenlerin kamu sağlığını ilgilendiren nedenler dolayısıyla yasal olarak devlet yetkilileri ile belirli verileri paylaşmaları gerekiyorsa, bu paylaşımı bir yandan temelini oluşturan yasal temele sıkı bir şekilde uyarak, diğer yandan da olağanüstü hal rejiminin artık geçerli olmadığı noktada “normal” işlemlere (kalıcı silme de dâhil olmak üzere) dönüş için gerekli tedbirleri alarak yapmaları beklenmektedir.

Mobil cihaz ve bilgisayar verileri

Telekomünikasyon şirketleri, çevrimiçi platformlar ve internet hizmet sağlayıcıları da COVID-19'un yayılmasına karşı verilen mücadelede etkin bir role sahiptirler ve uzamsal verilerin analiz edilerek potansiyel olarak enfekte olmuş kişilerin konumlarının belirlenmesi de dâhil olmak üzere salgın gözlemine katkıda bulunmak için giderek artan bir şekilde abone verileri, topladıkları kişisel veriler ve diğer bilgi türlerini kamu yetkilileri ile paylaşmaları gerekmektedir. Benzer bir şekilde, özel şirketler ve kamu organları salgın gözlemi için BT çözümleri geliştirebilirler.

Geniş çapta kişisel veri işleme ancak bu tür bir dijital salgın gözlem yöntemlerinin (temas takibi vb.) kamu sağlığına yönelik faydalarının daha az müdahaleci alternatif çözümlere göre, sundukları verilerin duyarlılık seviyeleri dâhil, daha üstün olduğunun bilimsel olarak kanıtlandığı durumlarda gerçekleştirilebilir.

Bu gözlem çözümlerinin geliştirilmesinde, hedeflenen veri işleme faaliyetinin veri sahiplerinin hakları ve temel özgürlükleri üzerine olası etkileri konusunda önceden yapılacak değerlendirmeleri temel alınmalı ve veri işlemeyi bu hak ve temel özgürlüklere müdahale etme riskini önleyecek veya asgari seviyeye indirecek şekilde tasarlanmalıdır.

İhtiyatlı olma ve orantılılık ilkeleri ışığında, şu anda klinik çalışmalarda test edilen çeşitli olası ilaçlarda olduğu gibi farklı “kum havuzu” ortamlarında ön testler yapılması tavsiye edilmelidir.

Her ne kadar virüsün yayılımı hakkında gerçek-zamanlı bilgi salgının yalıtılması konusunda etkili olabileceksede, her zaman için en az müdahaleci çözümlerin seçilmesi gerektiği vurgulanmalıdır.

Eğitim sistemlerinde veri işleme

Okullar ve üniversiteler, öğretim elemanları ve öğretmenlerin kendilerinin de karantinada olma güçlüğüyle yüzleştiği günümüz ortamında uzaktan öğrenim becerilerini ve kaynaklarını artırmak adına mümkün olan tüm çabayı göstermektedir. Eğitim çalışmalarının devamlılığını sağlamayı amaçlayan teknik çözümler ele alınırken, uygulama ve yazılımların kullanımının veri sahiplerinin haklarını ihlal etmemesi (veri korumanın ilk varsayılan olması) ve eğitim sürekliliğinin sağlanması meşru amacına ulaşmak için gerekli olandan daha fazla veri işlenmesinden kaçınmak adına örneğin varsayılan ayarlar söz konusu olduğunda veri korumaya yönelik standart kurulumlar tercih edilmelidir.

Bunun yanı sıra uygun bir yasal dayanak seçilmesi (veliler veya yasal vasiden izin alınması dâhil olmak üzere) ve çocuklarına ait verilerin işlenmesi konusunda velilerin azami şeffaflıktan faydalanması öncelikli öneme sahiptir.

Eğitim bağlamında kişisel verilerin işlenmesine ilişkin ek yönergeler řu anda 108 Sayılı Sözleşme Komitesi tarafından detaylarıyla hazırlanmakta olup, uygulayıcıların ve karar vericilerin kullanımına sunulacaktır.

* * *

Her ne kadar insanlar zor ve tehlikeli zamanlarla karşı karşıya kalmış, durum hızlı bir şekilde evrimleşmekte ve devletler nüfuslarını korumak adına tedbirler getiriyor olsa da bu tedbirler alınırken toplumlar uzun vadede daha büyük riskler altında bırakılmamalıdır.

Bu beklenmedik durumun üstünden gelmenin tek yolu birlik ve dayanışma içinde, hukukun üstünlüğüne, insan haklarına ve demokrasiye tam bir bağlılıkla hareket etmek olacaktır.

Etkiniz AB Programı tarafından İngilizce'den Türkçe'ye çevrilen bu belge resm eviri niteliği taşımamaktadır.

Bu belge Avrupa Birliđi'nin görüşlerini yansıttığı şeklinde yorumlanamaz.